

F. M. DOSTOJEVSKIJ:
Z DENÍKA SPISOVATELE ZA ROK 1877 (LEDEN)
(úryvok)

A čeho jsme dosáhli? Víc než podivných výsledků: hlavně toho, že na nás celá Evropa shlíží s úsměškem a na nejlepší, nesporně chytré Rusy, hledí s povznesenou shovívavostí. Neuchránila je před ní ani politická emigrace a to, že se Ruska zcela odřekli. Za nic na světě, za žádnou cenu a v žádném případě nás Evropané nechtěli přijmout mezi sebe, neboť prý „grattez le russe et vous verres le tartare“ – pod ruským nánosem najdete tatarský – a na tom se nic nezmění. Vrazili nás i do přísloví! Čím víc jsme kvůli nim pohrdali svým národem, tím víc oni pohrdali námi. Kroutili jsme se před nimi, poníženi jsme se jim vyznávali ze svých „evropských“ názorů a přesvědčení, ale oni nám ve své pýše nedopřávali sluchu a obyčejně dodávali se zdvořilým úsměškem, jako by nás chtěli odbýt co nejdříve, že jsme je snad „špatně pochopili“. Zejména je udivovalo, proč se z nás, Tatarů (les tartares), pořád nemohou stát Rusové; nedokázali jsme jim nikdy vysvětlit, že my nechceme být Rusy, ale lidmi vůbec. Poslední dobou už začali, pravda, něco tušit. Pochopili, že chceme cosi pro ně hrozivého a nebezpečného; pochopili, že je nás hodně, osmdesát miliónů, a že se vyznáme ve všech evropských myšlenkách, kdežto oni sami že naše ruské ideje neznají, a kdyby je i znali, že by je stejně nepochopili; že my mluvíme všemi jazyky, kdežto oni pouze svou mateřštinou – a ještě mnohé jiné jim začalo docházet a ledacos začali tušit. Skončilo to tím, že nás přímo označili za nepřátele, za budoucí hrobaře evropské civilizace. Takhle tedy pochopili naši vášnivou touhu stát se lidmi vůbec.

My se ale přes to všechno rozhodně nemůžeme Evropy zřici. Je to naše druhá vlast – já první jsem o tom bezvýhradně přesvědčen a vždy jsem o tom přesvědčen byl. Evropa je nám *všem* také *téměř* tak drahá jako Rusko; v ní žije všechno Jafetovo plémě a naší ideou je sjednotit všechny národy tohoto plemene, ba co více, a mnohem více, i pleme Semova a Cháмова. Co si tedy máme počít?

Za prvé a především se musíme stát Rusy. Jsou-li ruskou národní ideou všelidské ideály, pak se každý z nás nejprve musí stát Rusem, tedy sebou samým, a rázem bude všechno vypadat jinak. Stát se Rusem znamená především přestat pohrdat svým národem. Jakmile Evropané uvidí, že jsme si začali vážit svého lidu a národa, hned k nám nabudou úcty. A vskutku: čím více a samostatněji bychom se rozvíjeli v našem národním duchu, tím více bychom se přiblížili duchu Evropy, až bychom se s ní spřiznili, byli bychom pro ni hned pochopitelnějšími: Evropa by se přestala prezíravě od nás odvracet a dopřávala by nám sluchu. Pak by se změnil i náš vzhled. – Až se staneme sami sebou, nabudeme nakonec lidské podoby a přestaneme vypadat jako opice. Začneme se podobat svobodným bytostem, a ne otrokům, lokajům, Potuginům; pak nás i Evropané budou považovat za lidi, a ne za mezinárodní šejdíře, za darmošlapy evropeismu, libera-

lismu a socializmu. Budeme s nimi umieť i lépe promluviť než teď, pretože u nášeho ľudu a v jeho duchu nalezneme nová, Evropanúm jistě srozumiteľnejší slova. A pak i my sami lépe pochopíme, že mnohé z toho, čím jsme u nášeho ľudu jen pohrdali, není tma, ale naopak světlo, že to není hloupost, nýbrž naopak moudrost; až to pochopíme, jistě předstoupíme před Evropu s takovým slovom, jaké tam ještě nikdy nebylo slýcháno. Pak se přesvědčíme, že nikomu jinému než právě nášemu národu nebylo souzeno pronést rozhodné slovo k řešení sociálních otázek, že v jeho ideji, v jeho duchu je obsažena živá potřeba jednoty všech lidí, jednoty, která plně respektuje osobitost každého národa a uchováva jí, která uznáva naprostou svobodu člověka a je si vědoma i toho, v čem tato svoboda spočívá – jednoty založené na vzájemné lásce, jejíž zárukou by byly činy, živý příklad, potřeba skutečného, pravého bratrství, a ne gilotina a milióny sřatých hlav.

Cožpak jsem si mohl myslet, že někoho opravu přesvědčím? Vždyť to byl jen žert. Každý má však své slabůstky: co kdyby si to přečetlo pár mladíků, někdo z naší mládeže...

Dostojevskij, F. M.: Deník spisovatele. Praha 1977, zv. I. s. 31-33.

N. LOSSKIJ:

LEGENDA O VELKOM INKVIZÍTOROVI

Každý geniálny umelecký výtvor obsahuje v sebe takú plnosť života a hĺbku smyslu, ktorá nemôže byť spoznaná do konca a vyjadrená v pojmoch ani samým jeho tvorcom, ani komentátormi. Legenda „Veľký inkvizítor“ patrí medzi najväčšie výtvyry Dostojevského. Mnoho sa o nej písalo a mnoho sa ešte píše. No vždy budú vznikať v súvisi s ňou nové otázky. Vo vzťahu ku kresťanskému svetonáhľadu Dostojevského načim legendu preskúmať tak, aby sme zistili črty tohto svetonáhľadu. Túto úlohu previesť je ťažko, najmä ak si vezmeme taký výtvor, ako je „roz-právka“ Ivana Karamazova „Veľký inkvizítor“ (V, 5).

Ak máme na zreteli Dostojevského myšlienky, uvedené vyššie, z „Denníka spisovateľovho“ o katolicizme, môžeme rozhodne tvrdiť, že v tejto legende chcel Dostojevskij umeleckou formou ukázať pokazenie kresťanstva, ktoré zapríčinila katolícka cirkev, i keď nie celá, tak aspoň niektorí jej sluhovia, alebo skupina jej služobníkov. No obsah legendy je omnoho složitější ako myšlienky Dostojevského v „Denníku spisovateľovom“ a je vložený do úst Ivanovi Karamazovi ako jeho vlastný výtvor. Veľký umelec Dostojevskij nemohol prosto vyjadriť svoje myšlienky ústami svojho hrdinu. V románe podal také ich upravenie, aké zodpovedá charakteru Ivana Karamazova. Stotožniť Dostojevského s Ivanom Fedorovičom nemožno, preto prichodí nám složitá úloha určiť predovšetkým charakter a náboženské idey veľkého inkvizítora, ďalej Ivana Karamazova a napokon pokúsiť sa nájsť myšlienky samého Dostojevského.

Uvedme si v krátkosti obsah legendy. V XVI. storočí v Seville, práve v čase strašnej inkvizície, nasledujúci deň po grandióznom autodafé na uliciach mesta „tíško“ a neočakávané zjaví sa Ježiš Kristus. Ľud Ho spozná, shromažďuje sa okolo Neho a od jediného dotknutia sa Jeho tela vznikajú uzdravenia. Na schodišti sevillaške katedrály vzkriesil nedávno umretú die-